

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН У СФЕРІ ВЛАСНОСТІ

Розглянено діалектичний взаємозв'язок різних рівнів прояву законних інтересів громадян у сфері власності, що проявляється у єдності та суперечності цих інтересів, та їх логіку поєднання.

Ключові слова: інтерес, законний інтерес, законний інтерес громадян у сфері власності, захист законних інтересів громадян у сфері власності.

Постановка проблеми. Забезпечення належного захисту законних інтересів громадян України у сфері власності правовими засобами належить до найважливіших завдань нашої держави на даний час. Законний інтерес громадян у сфері власності є складним філософсько-правовим феноменом і рушійною силою, яка стимулює соціально-економічний розвиток усього суспільства. Незважаючи на всю актуальність, у вітчизняній правовій літературі недостатня увага приділена дослідженню різних рівнів прояву та логіці поєднання законних інтересів громадян України у сфері власності.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблема поєднання та взаємозв'язку законних інтересів громадян у сфері власності надзвичайно актуальна та мало досліджена. Окремі питання захисту законних інтересів громадян у сфері власності досліджували З.М. Рахлін, В.Д. Резвих, Т.К. Зарубицька, Д.Н. Бахрах, Г.В. Корчевний, І.Г. Запорожець, В. В. Галунько та інші. Однак спеціальних праць, які б торкалися діалектичного взаємозв'язку та логіки поєднання законних інтересів громадян у сфері власності, на даний час немає.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу існуючих наукових позицій щодо взаємозв'язку законних інтересів громадян України у сфері власності, визначенні особливостей поєднання цих законних інтересів, пошуку основних засад ефективного узгодження інтересів власників у державі.

Виклад основного матеріалу. Процес присвоєння засобів виробництва та продуктів праці протягом століть зазнає постійних змін. Виникнення різних форм власності слугує умовою перетворення об'єктів права власності на засоби розвитку як окремих індивідів, так і суспільства в цілому.

Оскільки власність виступає мірою самореалізації та розвитку людини, розвиток відносин власності неминує зумовлює появу її різноманітних законних інтересів.

Категорія законного інтересу громадян у сфері власності – специфічний філософсько-

правовий феномен, що породжує складні за своїм характером правові відносини.

Складність правових відносин, які виникають під впливом законних інтересів громадян у сфері власності, зумовлена різноманітністю суб'єктів, які є носіями цих законних інтересів. Діалектика взаємозв'язку законних інтересів громадян у сфері власності проявляється у специфічному характері взаємодії різнорівневих інтересів [1, с. 46], їх здатності як вступати у суперечність між собою, так і поєднуватися та виражатися у формі законних інтересів колективних суб'єктів (об'єднань громадян, територіальної громади, тощо) та загальнодержавних інтересів.

Як слушно зазначив В.В. Субочев, законний інтерес є завжди суб'єктивною за своєю природою категорією. Законний інтерес скеровує свого носія на пошук конкретного в кожному визначеному випадку блага для задоволення існуючої потреби. Специфіка потреб у кожного носія своя, відповідно благо, яке їх задовольняє, теж специфічне [2, с. 3].

За носіями (суб'єктами) законні інтереси у сфері власності можуть бути поділені на індивідуальні (особисті), які властиві конкретним особам, групі (колективні), які притаманні соціальним групам і виражають потреби у володінні, користуванні та розпорядженні майном осіб, які складають ці групи та загальносуспільні (державні), які формуються як поєднання індивідуальних і групових інтересів представників суспільства у сфері власності.

Діалектичний взаємозв'язок різних рівнів прояву законних інтересів громадян у сфері власності породжує специфічну систему законних інтересів, яка проявляється у єдності та суперечності цих інтересів.

Законні інтереси громадян у сфері власності обумовлені різними моральними та економіко-соціальними детермінантами: майновим становищем, вихованням, моральними якостями, психофізичними особливостями організму та іншим. Під впливом цих детермінант кожна людина визначає власну систему потреб і на їх ос-

нові формує індивідуальний законний інтерес у сфері власності.

Варто підтримати думку про доцільність виокремлення у такому законному інтересі основного та формально-забезпечуючого елементів [3, с. 98]. Найважливішим законним інтересом громадянина у сфері власності є інтерес щодо набуття та збереження набутого матеріального блага (основний елемент законного інтересу громадян у сфері власності) та інтерес, який проявляється у потребі задовольнити прагнення звертатися до компетентних органів за захистом інтересу щодо набуття та збереження набутого матеріального блага (формально-забезпечуючий елемент).

Прагнення звертатися у необхідних випадках за захистом - другий, але не менш важливий елемент у структурі законного інтересу громадянина у сфері власності. Він вступає в дію тоді, коли неповно здійснюється, ущемляється перший. Другий елемент виступає ніби доповненням, важелем реалізації першого, знаходячись до пори до часу в «резерві». Завдяки йому інтерес і набуває характеру охоронюваного законом (законного) [3, с. 99].

Інтереси окремих громадян можуть реалізовуватися лише в суспільстві.

Законні інтереси громадян у сфері власності постають першоосновою формування колективних і державних законних інтересів у сфері власності.

Законні інтереси колективних суб'єктів у сфері власності відображають потреби окремих груп громадян, громадських об'єднань, сформованих на основі громадської ініціативи, органів місцевого самоврядування тощо.

Для прикладу доцільно згадати нормативно закріплену у статті 20 Закону України «Про об'єднання громадян» можливість об'єднань громадян представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних і громадських органах.

Специфічні за своєю природою державні (загальносуспільні) законні інтереси у сфері власності. Державні інтереси є похідними від інтересів окремих громадян. Як зазначав В.М. Шумилов, «держава – це результат не лише майнового розширення суспільства, але і результат породження боротьби інтересів» [4, с. 4].

Перебуваючи у постійному діалектичному зв'язку, законні інтереси громадян у сфері власності трансформуються у якісно новий вид законних інтересів – державні інтереси. Основною особливістю цих законних інтересів у правовій державі є те, що вони охоплюють інтереси всіх і

кожного, визнають пріоритет інтересів окремого громадянина, постають в якості загальносуспільних інтересів.

У правовій державі під впливом державної волі найбільш вагомі законні інтереси громадян у сфері власності, які відображають головні потреби суспільства, здатні трансформуватися у державні законні інтереси.

Такі державні законні інтереси у сфері власності відображають волю суспільства, акумулюють у собі сукупність законних інтересів окремих громадян, забезпечені системою правових засобів, є проявом державної законодавчої оформленої волі.

Доцільно згадати про існуючі критичні зауваження щодо отождолення державних і суспільних інтересів і можливості взаємопідпорядкування інтересів окремих громадян і державних інтересів.

Окремі вчені зазначають, що державні, суспільні та законні інтереси громадян не можна отождолювати у багатьох випадках. Дана позиція аргументована через можливість виникнення конфлікту інтересів держави, груп осіб чи окремих громадян, існування системи заходів примусу, які покликані врегульовувати ці конфлікти [5, с. 223].

Недоцільно заперечувати існуючі проблеми щодо погодження законних інтересів різних суб'єктів у сфері власності та можливість виникнення конфліктних ситуацій.

Формування загальносуспільного (державного) інтересу є діалектичним процесом. У процесі оформлення загальносуспільного (державного) інтересу проявляється специфіка взаємозв'язку, взаємозалежності особистостей, які характеризуються наявністю різноманітних, часом навіть протилежних, взаємовиключних інтересів. Такий взаємозв'язок є наслідком органічної цілісності процесів розвитку та функціонування як окремої особи, так і суспільства загалом.

Разом з тим формування загальносуспільного (державного) інтересу є діяльністю суб'єктів з розв'язання протиріч щодо володіння, користування та розпорядження власністю. По-перше, протиріч суб'єкта із самим собою під впливом власної свідомості в процесі формування особистого законного інтересу. По-друге, протиріч між членами суспільства, які породжені їх антагоністичними атрибутивними властивостями (цінностями, потребами, цілями діяльності), які суперечать одна одній. По-третє, протиріч, які виникають між членами суспільства щодо пріоритетності інтересів одних громадян щодо

володіння, користування та розпорядження майном над інтересами інших та необхідності їх правового захисту.

Категорія законного інтересу відображає складні моральні та економіко-соціальні характеристики індивіда, тому в процесі визначення пріоритетних, типових, найбільш значимих інтересів, які потребують правового захисту, державі доводиться долати соціальні протиріччя.

Розв'язання цих протиріч залежить від форм і методів, які держава використовує в процесі формування та забезпечення загальносуспільного (державного) інтересу. Ідеться про загальнонауковий рівень методологічного апарату, який використовується у процесі визначення пріоритетних (найбільш значимих для держави і суспільства) інтересів через порівняння, аналіз, синтез [6], так і про використання специфічних економічних, політичних, правових заходів, спрямованих на забезпечення загальносуспільного (державного) інтересу.

У зв'язку з цим варто наголосити, що приєднання як метод державного управління є крайнім правовим заходом, коли виявляються неефективними інші методи [7, с. 176]. У демократичній та правовій державі застосування даного заходу не може свідчити про домінування в державі державного інтересу, який не підкріплений загальносуспільною позицією. З цього приводу А.Н. Гончарова зазначала, що «держава є формою узгодження інтересів у рамках суспільства, підтримання його цілісності» [8, с. 7].

Свого часу Г.В.Ф. Гегелем була введена формула взаємозв'язку особи та держави, в якій філософ розглядав державу як результат поєднання інтересів цілого суспільства та окремих громадян. Він писав, що вони «існують лише один для одного і один завдяки одному, переходять один в одного» [9, с. 312].

У зв'язку з цим розмежування державного та суспільного законного інтересу в науковій літературі хибне та руйнує логіку поєднання законних інтересів громадян, нівелює значні філософсько-правові напрацювання у цій сфері.

Спірне також твердження окремих авторів [10, с. 224] про можливість виникнення суперечності законних інтересів різних органів державної влади. З цього приводу доцільно згадати положення Концепції адміністративної реформи в Україні, в яких зазначено, що жодний орган виконавчої влади не повинен реалізовувати ті функції, між якими можливий конфлікт інтересів [11].

Державі властивий специфічний правовий статус, який зумовлений двояким характером

законних інтересів. Подвійна природа законних інтересів зумовлена наявністю інтересів як самої держави, так і інтересів членів суспільства, які держава захищає в силу своєї основної функції, головної мети існування [12, с. 15].

Такий дуалізм породжений існуванням постійного конфлікту інтересів окремих суб'єктів у середині держави. Державний інтерес може в окремих випадках суперечити інтересам особи, відстоюючи загальносуспільні потреби й одночасно суперечити інтересам усього суспільства, гарантуючи право кожного [2, с. 6-7].

У процесі дослідження специфіки законних інтересів О.Ю. Ільїна прийшла до висновку, що правові інтереси можуть проявлятися як законні публічні інтереси та юридично значимі інтереси [13, с. 8].

Беручи до уваги цю тезу, на наш погляд, доцільний поділ державних інтересів на публічні та юридично значимі законні інтереси у сфері власності.

Як правильно зазначає Н.Ю. Пришва, публічний інтерес – це концентрований вираз загальносоціальних потреб та устремлень; це визначений державою і забезпечений правом інтерес соціальної спільноти, задоволення якого є умовою та гарантією її існування і розвитку [14, с. 71].

Законний публічний інтерес у сфері власності пов'язаний зі створенням державою загальноприйнятих моделей правових відносин щодо володіння, користування та розпорядження майном з метою задоволення потреб суспільного характеру, підтримання державної форми власності, уникнення можливості заподіяння шкоди законним інтересам громадян за рахунок використання об'єктів права власності, формування системи органів держави, які забезпечуватимуть правопорядок у сфері власності та виконуватимуть правоохоронну функцію у цій сфері.

Юридично значимий законний інтерес громадян у сфері власності проявляється як інтерес окремих громадян (приватний інтерес) щодо володіння, користування та розпорядження майновими благами, який визнається та підтримується в державі правовими засобами та захищається державними органами.

Приватний інтерес стає юридично значимим лише тоді, коли, доцільність забезпечення індивідуальних потреб відповідає доцільності забезпечення потреб усього суспільства. Він постає в якості «еталону», відображає найважливіші типові потреби всіх членів суспільства та визнається в якості юридично-значимого за допомогою нормативно-правового закріплення, ство-

рення правових засобів захисту. Беручи під свій захист такий приватний інтерес, держава в подальшому розглядає його в якості власного «державного інтересу».

Дане твердження знаходить обґрунтування у працях ряду науковців.

Зважаючи на те, що на конституційному рівні одержало закріплення положення про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, О.В. Агеєв прийшов до висновку, що приватні законні інтереси громадян, по суті, «являють собою вираження і державних інтересів. Права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а сама держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. І з цих позицій порушення прав окремого громадянина чи групи громадян виступає як порушення інтересів держави» [15, с. 146-147].

А.С. Рабінович зазначає, що «більшість інтересів, які, здавалося б, є суто індивідуальними («приватними»), водночас є і соціальними як за історичними передумовами їх формування, так і за засобами, інструментарієм їх задоволення, а сам процес реалізації (та захисту) «приватних» інтересів зачіпає, так чи інакше, й інтереси, потреби інших учасників соціального життя, а отже, є, зазвичай, процесом соціальним – «публічним» [16, с. 62].

Отже, публічні законні інтереси та приватні законні інтереси громадян у сфері власності перебувають у діалектичному зв'язку, визначають зміст один одного, взаємоперетинаються, впливають на засоби та способи їх захисту.

В умовах ринкової трансформації, глобалізаційних та інтеграційних процесів в Україні відбуваються правова, адміністративна та інші реформи [17, с. 170].

На шляху реформування відносин власності особливого значення набуває переосмислення концептуальних положень чинного законодавства у сфері власності. Його основою повинно стати розуміння антропоцентричного характеру публічного інтересу та визнання законного інтересу громадян у сфері власності як першооснови публічного інтересу у цій сфері.

Законодавець повинен знайти таку модель правового регулювання, яка б могла максимально врахувати інтереси всіх громадян та їх об'єднань, знайти рівновагу між ринковими механізмами саморегуляції у сфері власності та заходами держав-

ного впливу з метою захисту законних інтересів власників від можливих порушень.

У процесі узгодження та підтримання законних інтересів власників держава повинна виходити з таких положень: по-перше, задоволення потреб суспільного характеру у сфері власності не може відбуватися за рахунок заподіяння шкоди законним інтересам окремих громадян у цій сфері; по-друге, вжиття заходів, які пов'язані з обмеженням інтересів власників може мати місце лише на добровільних засадах і компенсаційній основі; по-третє, охорона законних інтересів власників повинна забезпечувати рівні можливості для збереження державної, приватної та комунальної власності; по-четверте, використання об'єктів права власності, які можуть завдати шкоду екології, життю, здоров'ю населення повинно супроводжуватися постійним державним та громадським контролем; по-п'яте, діяльність державних органів щодо захисту інтересів власників повинна базуватися на принципі рівності їх законних інтересів незалежно від форм власності.

Висновки. Формування основних перспектив реформування законодавства у сфері власності вимагає врахування діалектичних зв'язків, які виникають між законними інтересами громадян, колективів і груп, що існують у суспільстві, та державними законними інтересами. Гармонізація цих законних інтересів вимагає створення такої моделі їх узгодження, яка базувалася б на принципах добровільності, взаємозацікавленості, паритетності; відображала б реальну економіко-правову ситуацію в суспільстві та була схвалена соціальною спільнотою як найбільш оптимальна.

Список літератури

1. Субочев В.В. Сущность законных интересов / В.В. Субочев // Научно-теоретический и информационно-практический межрегиональный журнал «Ленинградский юридический журнал». – 2007. – № 2 (8). – С. 35-55.
2. Субочев В.В. Законные интересы / Субочев В.В. – М.: Норма, 2008. – 237 с.
3. Григораш О.І. Гарантії суб'єктивних прав та законні інтереси: структурні елементи адміністративно-правового статусу особи / О.І. Григораш // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. Вип. 311: Правознавство. – Чернівці: Рута, 2006. – 124 с.
4. Шумилов В.М. Категория «государственный интерес» в политике и праве (системно-теоретические и международно-правовые аспек-

ты) / В.М. Шумилов // Право и политика. – 2000. – № 3. – С. 4-17.

5. Сауляк О.П., Экимов А.И. Споры вокруг законных интересов / О.П. Сауляк, А.И. Экимов. // Правоведение. – 2005. – № 2. – С. 218 – 224.

6. Дубінін В.В. Інтерес як соціально-філософська категорія: діяльнісний підхід [Електронний ресурс] / В.В. Дубінін – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_27/Gileya27/F6.pdf

7. Стеценко С.Г. Адміністративне право України : [навчальний посібник] / Стеценко С.Г. – К. : Атіка, 2007. – 624 с.

8. Гончарова А.Н. Проблема согласования общественных и личных интересов в процес построения гражданского общества : [моногр.] / Гончарова А.Н. – Красноярск, Красноярск. гос. ун.-т, 2001. – 160 с.

9. Гегель Г.В.Ф. Философия права / Гегель Г.В.Ф. – М. : Мысль, 1990. – 524 с.

10. Субочев В.В. Законные интересы как правовая категория / Субочев В.В. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 359 с.

11. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22.07.1998 № 810/98 // Офіційний вісник України – 1999. – № 21. – С. 32.

12. Горбунов В.А. Категория законного интереса (личности, общества, государства) в конституционном законодательстве Российской Федерации : автореф. дис. на соис. учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / В.А. Горбунов – Тюмень, 2007. – 26 с.

13. Ильина О. Ю. Частные и публичные интересы в семейном праве Российской Федерации : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.03 / Ильина Ольга Юрьевна. – М., 2006. – 374 с.

14. Пришва Н.Ю. Правове регулювання публічних доходів / Н.Ю. Пришва // Вісник Київського національного університету (Юридичні науки) – 2005. – Вип. 63-64. – С. 71-73.

15. Агеев О.В. Прокурор як суб'єкт адміністративного процесу: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Агеев Александр Володимирович – Х., 2006. – 199 с.

16. Рабінович П. Природне право : діалектика приватного й публічного / П. Рабінович // Право України. – 2004. – № 9. – С. 61-63.

17. Трофімова Л.В. Податкова політика в контексті дихотомії «публічний інтерес-приватний інтерес» / Л.В. Трофімова // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право) – № 4(47). – 2009. – С. 170-178.

Стаття надійшла до редколегії 21 лютого 2011 року.

Рекомендована до опублікування у “Віснику” членом редколегії О.В. Гетманцевим.

І.А. Lychenko

The relationship between the citizens legal interests in the field of property

Summary

The article is devoted to the analysis of dialectical relationship between different levels of citizens legal interests defence in the field of property that is manifested in the unity and conflict of interests and their logic combination.

Key words: interest, legitimate interest, citizen legitimate interest in the domain of ownership, citizen legitimate interest protection in the domain of ownership.

И.А. Лыченко

Взаимосвязь законных интересов граждан в сфере собственности

Аннотация

Рассмотрено диалектическая взаимосвязь разных уровней проявления законных интересов граждан в сфере собственности, которая проявляется в единстве и противоречии этих интересов, и их логика сочетания.

Ключевые слова: интерес, законный интерес, законный интерес граждан в сфере собственности, защита законных интересов граждан в сфере собственности.